

MEMORIJALNI MUZEJ
IVANA GORANA KOVAČIĆA

LUKOVDOL, 1975.

Ivan Goran Kovačić (1913—1943)

Ivan Goran Kovačić

Tisak:

Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, Zagreb, Gundulićeva 24

MEMORIJALNI MUZEJ

IVANA GORANA KOVAČIĆA

Organizacija Muzeja:

MUZEJ REVOLUCIJE NARODA HRVATSKE

(Zagreb, Trg žrtava fašizma, bb.)

ZAVOD ZA KNJIŽEVNOST I TEATROLOGIJU
JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

(Zagreb, Opatička ulica 18)

LUKOVDOL

8. lipnja 1975.

Muzejsku postavu i katalog priredili

DOLORES IVANUŠA

kustos

Muzeja revolucije naroda Hrvatske

i

Dr NEDJELJKO MIHANOVIC

viši stručni suradnik

Zavoda za književnost i teatrologiju

Likovna postava Muzeja

EDO KOVAČEVIĆ

Fotografije izradio

NINO VRANIC

SVJETLOST RIJEČI

Hrvatski pjesnik i partizan Ivan Goran Kovačić svojim martirijem i pjesničkim djelom postao je legenda jugoslavenskih naroda, sinonim pobunjena i slobodna čovjeka. Kao i Federico Garcia Lorca, on je sinonim poezije koja se izjednačila sa sudbinom naroda. Njegova poema *Jama*, nastala u mračnim vremenima fašističkih divljanja, najsnažniji je pjesnički izraz oslobodilačke borbe naroda i pridružuje se najautentičnijim djelima svjetske poezije otpora, poezije slobode.

Riječi koje je pisao potvrdio je životom. »Kao i njegovo poetsko delo, tako je i sama smrt Ivana Gorana Kovačića sastavni deo života njegovog naroda i borbe za život i za bratsko jedinstvo svih naroda naše zemlje. I njegovo delo i njegova smrt živo su oruđe slobode i bratstva naroda. Šekspirski tragična, ta smrt ne može biti uzaludna«, piše Marko Ristić početkom 1945. Drama i tragika njegova života kao i pjesnička snaga djela, svaka pojedinačno, ima samostalnu veličinu i samostalnu vrijednost.

Orfej koji se spustio do inferalnog dna ljudske patnje da iskupi dostojanstvo čovjeka, umro je usmrćen zločinačkom rukom. Grob mu je ostao nepoznat. On je postao zemlja, preobrazio se u zeleno, šumorno stablo života. Njegov je san oslobođen, »mon rêve est délivré«, kako slikovito kaže Paul Éluard u pjesmi *Tombeau de Goran Kovatchitch*. Njegova riječ postala je *ko narod silna, ko sunce visoka*, kako je rekao sam pjesnik.

Svako umjetničko djelo čin je trenutka. Kao izraz povijesnog vremena, ono je i njegov dokumenat. Picassova *Guernica* svjedočanstvo je o fašističkom razaranju, ali kao umjetničko djelo ono je samostalni živi organizam koji, kao oblik imaginacije, traje u preobraženom vremenu, u samostalnoj strukturi, u vremenu djela. Prestajući *označavati*, djelo *znači*, u polisemiji vlastitog znaka. Aristotelovski *mimesis* postaje čin.

Pjesničko djelo živi u neponovljivosti i nepromjenjivosti vlastite kristalizacije. Potvrđuje se u sebi samome, u imanentnosti vlastite vizije. Kriterij i sistem estetskih vrijednosti transformiraju se i isključuju, ali pjesničko djelo, kao posebni sistem verbalnih znakova, djeluje izvornom snagom vlastite metafore.

Život i književno djelo Ivana Gorana Kovačića sjedinjeni su u autentičnosti stvaralačkog čina. Riječ Goranove pjesme postala je svjetionik istine i ljepote, svjetlost slobode.

JURE KAŠTELAN

KRONOLOGIJA IVANA GORANA KOVAČIĆA

1913.

21. ožujka, rođen je Ivan Kovačić u Lukovdolu, malom selu Gorskoga Kotara, općine Severin na Kupi, kotar Vrbovsko, kao treće dijete Ivana Kovačića (1883—1923) i Rozalije rođ. Klein (1882—1953).

[O Goranovim pređima kazivao je Dragutinu Tadijanoviću 28. 2. 1962. stariji Goranov brat Oton Kovačić:

U gradu Kolosvaru, u Mađarskoj (danas Cluj, Rumunjska), živio je Petar Klein, hotelijer. On se upoznao, u Budimpešti, s Agatom Rauber, iz Novog Mesta, u Sloveniji, i s njom se oženio. Imali su petoro djece, dva sina i tri kćeri: Oton (pravnik, umro); Mariška (učiteljica u Budimu); Ruža (rođena 1. 4. 1882. u Cluju), Goranova mati; Elemir (bio u Lukovdolu oko 1906/1907, trgovac, ima trafiku, živi negdje u Mađarskoj, bez noge); Eleonora (išla u pučku školu u Lukovdolu, udova advokata, ima udatu kćerku Evu, živi kraj Pešte). Kad je njihovu ocu Petru Kleinu propao imutak, on je počinio samoubistvo. Njegova udova Agata Klein otputovala je zatim, sa kćerkom Ružom, u Zagreb svojim rođacima Oršanićima.

U to doba živio je u Lukovdolu trgovac Ivan Kovačić (1849—1930), koji je sa svojom ženom Marijom Buhak Severinski (1858—1900) imao šestoro djece, pet sinova i kćerku; Emil, bio nosač u Zagrebu, gdje je i umro; Ivan (1883—1923), u Prvom svjetskom ratu ranjen u pluća, na Piavi, i umro od tuberkuloze, u Lukovdolu, Goranov otac; Darko, poginuo na ruskom frontu u Prvom svjetskom ratu; Slavo (1887—1906), umro od tuberkuloze, u Lukovdolu; Vlado (1892—1961), bio stolar, umro od raka, u Lukovdolu; i Božena, živi u Americi. — Emanuel Vranicani, vlasnik Severinskog dvorca, poslao je Goranova djeda Ivana, kao najboljeg đaka u Severinu, na školovanje u ratarnicu u Križevce; Ivan je nakon četiri godine, kao izučen agronom, došao natrag k Vranicanu, kod kojega je bio upravitelj 18 godina. Ostavši udovcem, Ivan je u neke zagrebačke novine dao oglas kojim traži gazdaricu za vođenje poslova u svom domaćinstvu. Na taj se oglas odazvala Agata udova Klein i došla, sa svojom kćeri Ružom, u Lukovdol. Poslije godinu dana obje su se udale: Agata za Ivana Kovačića starijeg, a Ruža za njegova sina Ivana Kovačića mlađeg. Da bi pomagala svoju djecu u Budimpešti, Agata je razvlačila ovo Lukovdolsko imanje. Osim toga, Kovačiće je 1903. zadesio velik požar: sve im je izgorjelo. Godine 1905. sagradili su novu kuću (nju je 1932. obnovio Oton Kovačić sačuvavši izgled fasade). Za vrijeme Prvoga svjetskog rata iselili su se Kovačići u Pribić, kod Krašića, gdje je djed Ivan Kovačić bio 1915, 1916. i početkom 1917. upravitelj gospodarstva križevačke biskupije. U Pribiću je rođen 1916. mlađi brat Zvonko, a 1917. umrla je tamo Agata. Svi su se ponovno vratili u Lukovdol, jer je djed poboljevao; no on je poživio dugo, i umro s punih osamdeset godina, 1930, u Lukovdolu.]

Ivan Kovačić i Ruža rođena Klein imali su petoro djece:

Oton, rođen 16. 3. 1903. u Lukovdolu (trgovac);

Rozika, rođena 1911. u Lukovdolu, gdje je i umrla 1918. od španjolske gripe;

Ivan, rođen 21. 3. 1913. u Lukovdolu; 1935. dodao svom imenu: Goran; ubijen u srpnju 1943. između Vrbnice i Foče, u Bosni;

Zvonko rođen 1. 4. 1916. u Pribiću, kod Krašića, umro 5. 6. 1958. u Zagrebu (bio graditelj);

Rozika, rođena 13. 10. 1920. u Lukovdolu, gdje je i umrla 28. 8. 1921.

1919—1923.

Ivan Kovačić polazio je »obospolnu nižu pučku školu od 1. rujna 1919. do 30. lipnja 1923.« u Lukovdolu, gdje je nakon svršena četiri razreda, dobio »svjedodžbu polaznicu« izdanu »na naročitu molbu roditelja i to s razlogom što polazi na daljnje nauke«.

1923—1926.

Desetak dana prije završetka četvrtog razreda osnovne škole, umro mu je otac Ivan (18. 6. 1923), od tuberkuloze. U jesen te godine pošao je u Karlovac, u realnu gimnaziju, koju je polazio tri godine, od prvog do trećeg razreda, tj. od školske godine 1923/24. do 1925/26, a stanovao je kod Feliksa Aubeka, gimnazijskog podvornika, Rakovac 5, pokraj same škole.

1926—1932.

U Zagrebu: polazio je Drugu mušku realnu gimnaziju, od četvrtog do osmog razreda, tj. od školske godine 1926/27. do 1931/32; peti razred polazio je dvije godine (1927/28. i 1928/29), a u sedmom razredu (1930/31.) dobio je popravak iz matematike; Svjedočanstvo o višem tečajnom ispitu (ispitu zrelosti) izdano mu je 28. lipnja 1932.

Stanuje s majkom i mlađim bratom Zvonkom.

1929.

U studenom, objavljen mu je prvi književni rad, crtica, *Ševina tužaljka*, u srednjoškolskom listu *Omladina* (br. 3, 1929); išao je u šesti razred gimnazije.

1930.

8. travnja, umro mu je u Lukovdolu djed Ivan, u 81. godini. — Počeo se javljati svojom suradnjom: pjesme, crtice, humoreske, novele, u đačkim listovima i u drugim publikacijama; potkraj godine napisao prve pjesme na kajkavskom.

1931.

Potkraj prosinca, objavio je zajedničku zbirku pjesama, s Josipom Hitrecom i Vladimirom Jurčićem: *Lirika 1932*, s predgovorom Mate Hanžekovića (»U Zagrebu, 20. prosinca 1931.«), u vlastitoj nakladi (Štamparija »Gaj«, Zagreb, Martićeva 2); ovdje je njegovih devetnaest pjesama (str. 63—86), od kojih je najveći dio već štampan; polazio je tada osmi razred gimnazije.

1932—1936.

Studirao slavistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu: upisao je 7. 10. 1932. ispitnu grupu XV. (Narodni jezik i književnost); redovito je upisivao prvih čet semestara (1932/33—1934/35), u VII. semestru (zimski, 1935/36) pokupio je samo prve potpise nastavnika, a u ljetnom, koji je također upisao, nije pokupio nijedan potpis. Dva put je pristupio ispitu iz razdjela c) navedene ispitne grupe: 1. Narodna historija, Ruski i Francuski jezik, »ali nije zadovoljio iz Francuskog jezika« (20. 2. 1935), 2. Narodna historija, Ruski i Engleski jezik, s ocjenom: »zadovoljava« (7. 10. 1936).

1933.

Ljeti, ponovno boravio u Lukovdolu kod svoga starijeg brata Otona; tamo je putovao svakih ferija, i po nekoliko puta godišnje, sve do početka rata, pa bi pisao. Godinama se također svraćao u Vrbovsko, k svojim rođacima. — Od Komande Karlovačkog vojnog okruga primio je pozitivno rješenje svoje molbe o odgodi vojnog roka (23. 12. 1933). (Vojsku nije nikad služio!)

1935.

Svom imenu dodao je nadimak: *Goran*; svoje radove potpisuje otada: *Ivan Goran Kovačić*, *I. G. K.*, *igk*, *-ran*, *-n*. Već prije se služio pseudonimima i šiframa: *Josip Litorić*, *jl*, *Lisina*, a kasnije: *I. Sunčan*, *-n*, *L.L-ć*, *I. L.*, *J. L.*, pa za djecu: *Striček Šimek*, *Ujak Vanja*, *Ivica*, *Cik*, *Cak*, *Cik-Cak*, *Zvrk*.

8. kolovoza, u Lukovdolu, pred crkvom, održao je, u povodu 7. godišnjice smrti Stjepana Radića, »javan govor političkog značaja bez odobrenja vlasti«; zbog toga prekršaja osuđen je »na kazan novčane globe od 500 din. u korist državne kase, koja se u slučaju neutjerivosti pretvara u kazan zatvora od 10 dana, te na platež takse od 20 dinara na presudu«. (Sresko načelstvo u Vrbovskom, 31. 8. 1935.)

1936.

8. ožujka, pročitao je svoju novelu *Mrak na svijetlim stazama* na književnoj večeri Pododbora Matice hrvatske u Zagrebu.

18. svibnja predao je Matici hrvatskoj rukopis svoje knjige novela *Dani gnjeva*, koja je objavljena već početkom listopada (Suvremena knjižnica Matice hrvatske, kolo I — knjiga 6; Nacrt za korice izradio je ing. Zvonimir Supek; Tisak »Tipografije« d. d. u Zagrebu; 196 strana). U autobiografskoj bilješci, na kraju knjige, Goran veli da je ciklus novela *Dani gnjeva* nastao »između 1933. do uklj. 1936. god., ovim kronološkim redom: *Vlak harmonika*, *Veliki osvjetnik*, *Smrt u čizmama*, *Mrak na svijetlim stazama*, *Sedam zvonara Majke Marije*, *Novela s ratnih dopisnica*, *Probuđeni djedovi*«. Ovo je jedina njegova samostalna knjiga objavljena mu za života.

U jesen, dobio je namještenje u *Hrvatskom dnevniku*, najprije kao korektor, pa suradnik i urednik kulturne rubrike i najposlije zabavne, sudske, filmske i drugih rubrika (ovdje će Goran ostati do ljeta 1940. godine).

1937.

Objavio je golemi broj (blizu 200) različitih priloga, uglavnom novinarsko-kritičkog sadržaja, najviše u *Hrvatskom dnevniku*, pa polemika, pjesama za djecu, bilježaka iz francuskih izvora i dr. Može se uzeti da je ova jedna od najplodnijih njegovih godina. — U prosincu je objavio pjesmu *Moj grob (Hrvatska revija*, br. 12, 1937).

1938.

20. siječnja, prestao je s radom u *Hrvatskom dnevniku*, zbog akutne eksudativne upale porebrice. Odležao je najprije dva mjeseca (20. I — 18. III) u »Merkurovu« sanatoriju, u Zajčevoj ulici u Zagrebu, a zatim šest mjeseci (19. III — 20. IX) u Lječilištu Brestovac, na Sljemeni (SUZOR).

1939.

15. siječnja, ponovno se razbolio; bio je 20 dana u Bolnici milosrdnih sestara, u Vinogradskoj ulici. — Dr Pero Samardžija utvrdio je ovo: »Dne 4. II 1939. primio sam na liječenje gosp. Ivana Gorana Kovačića, člana redakcije »Hrvatskog dnevnika« te sam konstatirao da postoji kod njega aktivno plućno oboljenje (reaktivacija ranijeg procesa) koji zahtijeva strogo liječenje, najbolje u kojem klimatskom lječilištu za plućne bolesti«. Stoga je opet poslan u Lječilište, na Brestovac, gdje je boravio od 27. II. do 20. V. 1939. (83 dana). U Lječilištu je 16. travnja dobio »napadaj jakih bolova (grčeva) straga desno u predjelu bubrega...« Ustanovljeno je da ima i bubrežne kamence.

Ponovno radi u redakciji *Hrvatskog dnevnika*. Počeo objavljivati svoje prijevode francuskih pjesnika (Milosz, Rimbaud, Samain, Maeterlinck).

U posljednji svoj stan: Mlinarska cesta 16, uselio se s majkom i mlađim bratom Zvonkom; s njima je, prije toga, promijenio gotovo deset stanova u Zagrebu.

1940.

18. siječnja, načinio je s nakladnikom Antom Velzecom ugovor o izdanju knjige »u kojoj će za omladinu u formi pripovijesti biti izneseni svi značajniji događaji i ličnosti iz povijesti hrvatskoga naroda«; »a opseg knjige imao bi iznositi 300 do 400 strana običnog formata«.

1. ožujka, objavio je u *Savremeniku* prve svoje prijevode iz engleske poezije (Yeats, Campbell, Joyce, Wolfe).

8. ožujka, sudjelovao je s grupom hrvatskih književnika na književnoj večeri u Ljubljani, gdje je uz izbor svojih kajkavskih pjesama pročitao i ulomak iz novele *Smrt u čizmama*; sprijateljio se s Otonom Župančićem i drugim slovenskim piscima.

Potkraj ožujka i početkom travnja, boravio je u Šibeniku u gostima kod Vjekoslava Kaleba, tada učitelja vježbaonice preparandije.

15. svibnja, s grupom hrvatskih književnika među kojima su se nalazili Nazor i Ujević (oni u Ljubljani nisu bili) sudjelovao je na književnoj večeri u Mariboru: pročitao je završetak novele *Vlak harmonika (Veliki grohot)* i izbor kajkavskih pjesama. Na ovom se putu osobito zbližio s Vladimirom Nazorom; s njim ga je, sve do rastanka u partizanima, vezalo trajno prijateljstvo.

U svibnju s nekoliko zagrebačkih književnika (Luka Perković, Dobriša Cesarić, Novak Simić i dr.) načinio je kratki izlet u Split, Solin i Trogir.

U srpnju, činilo se da će se ostvariti njegovo postavljenje za kulturnog atašea u Bukureštu, ali je taj plan propao; predao je otkaz u *Hrvatskom dnevniku*; pokrenuo je (20. srpnja) anketu u *Novostima*: »Zašto stradaju hrvatski književnici i umjetnici? Kad će oni prestati da svojim kostima đubre legendarnu »književnu njivu« da po njoj što bolje niče korov i drač?«

27. srpnja, dobio je ugovor o postavljenju u redakciji *Novosti*; ovdje je, kao urednik kulturne rubrike, razvio veliku djelatnost pišući o nizu pisaca i knjiga, polemizirajući s Ujevićem, Kozarčaninom i dr.

U izdanju Ante Velzeka, u kolekciji »Svjetski pisci« (Urednik i izdavač: Ante Velzek, Zagreb, Bulićeva 12), objavljen je u dva sveska prijevod romana Emila Zole *L'Assommoir (Jazbina I, II)*: Preveli Ivan Goran Kovačić i Vjekoslav Pavešić (Zagreb, 1940).

1941.

Potkraj siječnja, putovao je kao novinar brodom u Dubrovnik; prisustvovao svečanostima Svetog Vlaha.

5. travnja, izišao je posljednji broj *Novosti*: Goran je tada ostao bez službe. U drugoj polovici svibnja i prvoj polovici lipnja, bravio je u Svetoj Jani, kod Jastrebarskoga, i pisao prva poglavlja romana *Božji bubanj*; ovdje je znao često boraviti već od 1939. godine, kod obitelji Antuna Cara.

Konac lipnja i početak srpnja proveo je u Gorskom Kotaru, u Lukovdolu i Vrbovskom, odakle se javljao pismima Nazoru.

Dobio je u Vrbovskom telegrafsku obavijest da je postavljen za upravitelja pošte u Foči, kamo treba odmah krenuti. Vrativši se u Zagreb, ubrzo mu je uspjelo, antitadirajući dokumente o postavljenju, dobiti namještenje u Hrvatskom izdavačkom bibliografskom zavodu (HIBZ), gdje je radio sve do svog odlaska u partizane.

1942.

Pokraj redovitih svojih poslova u HIBZ-u, osobito je mnogo radio na prevođenju engleske lirike, od Shakespearea do suvremenih pjesnika. Jednako je radio i na redigiranju svoje poezije i proze: načinio je izbor štokavskih pjesama, za štampu priredio zbirku kajkavskih pjesama *Ognji i rože*, te rukopis od 18 priloga kritičke proze ne davši mu svoj naslov (rukopis je objavljen postumno, pod nazivom *Eseji i ocjene*, 1946).

U posljednjoj trećini rujna boravio je u Petrovcu, kraj Podravske Slatine, kao gost kod svojih nekadašnjih zagrebačkih prijatelja; učio se gađati iz puške. 29. prosinca, oko podneva, iz svog stana (Mlinarska 16) otišao je s Vladimirom Nazorom na oslobođeno područje; Put ih je vodio preko Dubrave, preko Save i Kupe... u partizane.

1943.

Novu godinu dočekao je u Slunju, s partizanima.

4. siječnja, stigao je u Bihać; sutradan je priređena svečana akademija u čast Nazora, na kojoj je Goran održao govor i pročitao svoju pjesmu *Leševi putuju*, napisanu 1942. u Zagrebu.

Zadržavši se u Bihaću desetak dana, rastao se s Nazorom i otišao u Livno, gdje je ostao do polovice veljače; ovdje je u obližnjoj pećini pisao *Jamu* i sretno se s kulturnim radnicima i borcima — partizanima.

10. veljače, Vjekoslav Afrić čitao je prvi put poemu *JAMA* ranjenicima I. proleterske divizije, a Goran svoj predgovor, napisan posebno za ranjene borce. (Predgovor je izgubljen kao što je izgubljen i rukopis *Jame*).

Otišao je u Gračanicu, gdje se naoružao puškom; u mlinu na Rami posljednji put se, u prolazu, sreo sa Nazorom. Konac veljače proveo je u Glamoču; tu se upoznao s drom Simom Miloševićem, s kojim će doživjeti najteže partizanske dane.

Ožujak: u mjestu Gorani, pa Prenju, u okolini Gračaca, Vakufa, Prozora, zatim u Nevesinju, gdje je dodijeljen V. crnogorskoj brigadi; od 14. do 18. ožujka bio je u Idbarskoj dolini (Čosić); 20. ožujka, uoči svoga 30. rođendana, prvi put je prisustvovao strijeljanju na smrt osuđenog neprijatelja; 22. ožujka napisao je pjesmu *Mrzimo vas*, kad je kolonu u kojoj je i on bio, iznad sela Kule (Idbar), zasuo bombama i mitraljeskim rafalima talijanski avion,

Travanj: nalazio se u Hercegovini, kod Bijelog Polja i Stepena, pa u Gackom, sa članovima Kazališta narodnog oslobođenja; sudjelovao u pripremama za proslavu Prvog maja; prema Afričevu svjedocanstvu, tada je napisao izgublenu komediju *Kremenjača*; surađivao je s kompozitorom Nikolom Hercigonjom, koji je uglazbio njegovu pjesmu *Legla orla, vučje staze...*

Svibanj: s borcima V. crnogorske brigade, u Crnoj Gori.

3. svibnja, rastao se od Vjekoslava Afrića i članova Kazališta narodnog oslobođenja u Donjim Breznima, u Crnoj Gori.

3—7. svibnja, proveo je u Pivskom manastiru. Sredinom svibnja nalazio se kod Crnog jezera na Durmitoru blizu Žabljaka.

19. svibnja, predao je 9 svojih pjesama (»otkucano na pisačkoj mašini«) Petru Komneniću, kad se s njim posljednji put rastao na Lukovu, kod Nikšića.

Početkom lipnja nalazio se u Crnoj Gori uz Vrhovni štab, oko kojega je neprijatelj stezao obruč; probijali su se prema Foči.

5. lipnja, bio je u Rudinama, gdje se sastaju Piva i Tara tvoreći Drinu.

18. lipnja, išao je prema Borču, odakle se dalje probijao kroz Zelengoru.

19. lipnja, sreo se u šumama Zelengore s grupom kapetana Svetozara Prijića (on je ovaj susret opisao u listu *IX udarna divizija*, u ožujku 1945); nakon tri dana došao je s drugom grupom i dr Sima Milošević, kojega je Goran otprilike poznavao, pa su oni uskoro pošli prema selu Vrbnici, kamo su stigli uveče 23. lipnja, kako pretpostavlja Prijić.

O smrti Goranovoj ima nekoliko verzija. Čini se, da još nije definitivno utvrđen ni datum ni mjesto tragične ove smrti o kojoj je napisan velik broj članaka i prikaza. Svi se oni u jednom slažu: Goran je pogubljen od četničke ruke.

[Među najnovija istraživanja o Goranovoj pogibiji pripadaju ona koja je objavio Ivan Lajtman u *Vjesniku*, u nastavcima, od 1. do 11. svibnja 1965. pod glavnim naslovom: »Pronađen Goranov grob«. Na temelju vlastitog istraživanja u kraju Goranove smrti i svega što je o njoj napisano, Lajtman je već u prvom svom prilogu iznio zaključke do kojih je došao u razgovoru sa svjedocima (u kasnijim nastavcima on je nastojao da sve svoje zaključke i obrazloži).

Lajtman kaže: »Ivan Goran Kovačić mučki je ubijen u sumrak 12. srpnja 1943. godine, u Avdovoj dolini na Krušćičkom brdu, na desnoj obali Drine kod sela Bunovi nedaleko od Foče. Sahranjen je 13. srpnja u podne.«

Dalje: »Goran je pao, prema svemu sudeći pogođen u desnu sljepočnicu hicem iz pištolja. Ostao je ležati na leđima. Oko njega: svežnjevi rukopisa pokidani u bijesu«. Lajtman je, doduše, iznio mnoštvo pojedinosti, no možemo li biti sigurni da se one odnose doista na Gorana?]

Dva, tri mjeseca nakon Goranove smrti započeto je, u listopadu, štampanje knjige Goranovih i Nazorovih partizanskih pjesama, ali je njezino objavljivanje omela peta ofenziva: sačuvana su samo prva dva arka, 32 strane; naslov na prvoj strani glasi: »Goran i Nazor / *Hrvatske pjesme partizanke* / (1943) / Izdalo / Z.A.V.N.O.H. / 1943.« Iza Nazorove posvete (str. 3) *Hrvatskoj partizanskoj omladini...* Nazorov je *Predgovor* (str. 5—8), napisan *U nekoj hrvatskoj šumi / Šuma Javornica, Gorski Kotar*, 1. X. 1943.; na posebnoj, 11. strani, označeno je *I. Stihovi Ivana Gorana Kovačića*, a zatim slijede (str. 13—26) Goranove pjesme: *Ognjeni vlak, Naša sloboda, Leševi putuju, Partizanka, Kukavice, Kljuse, Jutro, Proljeće, Mrzimo vas!*; svršetak pjesama Goranovih dijeli prazan list od oznake (str. 29): *II. Stihovi Vladimira Nazora*, od kojih je objavljena (str. 31—32) samo pjesma *Čamac na Kupi*.

1944.

16. rujna, u Bariju (Italija), dovršeno je štampanje prvog izdanja Goranove poeme JAMA: »Priredio i predgovor napisao Ivo Frol, Tehnički redaktor Francè Pintar. »Poslije prvog izdanja *Jame* ubrzo su, do kraja godine, objavljena još četiri izdanja: u Delnicama, Crnoj Lokvi, Topuskom i Beogradu.

1945.

26. lipnja, u Zagrebu, potpisan je »Ugovor (o izdanju *Djela* Ivana Gorana Kovačića) sklopljen između gđe Ruže Kovačić, majke Ivana Gorana Kovačića kao nasljednice autorskog prava djela Ivana Gorana Kovačića, i Nakladnog zavoda Hrvatske«; točka 6. Ugovora glasi: »Djela Ivana Gorana Kovačića uredit će poseban urednički odbor, koji će izabrati NZH, ali u odbor ima, po želji gđe Kovačić, ući g. Dragutin Tadijanović.«

U rujnu, u Zagrebu, u izdanju Nakladnog zavoda Hrvatske, objavljeno je prvo izdanje Goranove zbirke kajkavskih pjesama *Ognji i rože*, koje je priredio Dragutin Tadijanović; u izdanju su reproducirani: Goranov portret (u bojama) od Antuna Mezdjića, vinjeta *Ognji i rože* Brune Bulića, 12 originalnih crteža Fedora Vaića i faksimil Goranova autografa pjesme *Drvarska popevka*.

1946—1949.

U ovom razdoblju, u Nakladnom zavodu Hrvatske, objavljeno je sedam (od zasnovanih osam) knjiga *Djela* Ivana Gorana Kovačića; knjige je uredio Dragutin Tadijanović, premda je na svakoj označeno: Uredio Redakcioni odbor. (Kad su naime Knjige druga i četvrta bile u strojarni, priređivane za tisak, izdavači su Zdenko Štambuk i Joža Horvat, zatražili, naknadno, da se iz knjiga izostavi po jedan već složeni prilog; stoga su ujedno izostavljena i imena članova Uredničkog odbora, koja su također bila već složena.) Knjige su objavljivane ovim redom.

1946: Knjiga druga: *Dani gnjeva*. (Izostavljena novela *Probuđeni djedovi*.)

Knjiga četvrta: *Eseji i ocjene*. (Izostavljen esej *Najslobodumnije Krležino djelo*.)

Knjiga treća: *Sveti psovač*.

1947: Knjiga šesta: *Prijevodi strane lirike* (Napomene o *Engleskoj lirici* napisao Josip Torbarina.)

1948: Knjiga sedma: *Pjesme*

1949: Knjiga prva: *Prvi koraci*

Knjiga peta: *Prikazi i članci*.

U ovih sedam knjiga objavljeno je, na finijem papiru, 38 Goranovih slika i faksimila njegovih rukopisa.

1948.

U siječnju, u Nakladnom zavodu Hrvatske (Mala biblioteka, 8), u Zagrebu je u posebnoj knjizi, pet godina poslije nastanka, objavljeno kritičko izdanje *Jame*: Priredio Dragutin Tadijanović, Omotna strana Ljubo Babić, Goranov portret (1946) Vojin Bakić (Zagreb, 1947). Ovo izdanje uvršteno je zatim u Knjigu sedmu *Djela: Pjesme* (Zagreb, 1948).

23. listopada, u Zagrebu, Sveučilišni odbor Saveza studenata osnovao je Studentsko kulturno-umjetničko društvo »Ivan Goran Kovačić« (Akademski zbor, Ansambl narodnih plesova i pjesama, Studentsko kazalište, Muški vokalni ansambl, Književni klub, Likovni klub i dr.)

1951.

25. srpnja, u Zagrebu, na kući u Mlinarskoj 16, otkrivena je spomen-ploča, s ovim tekstom: »U ovoj je kući živio od 1939—1942. godine hrvatski pjesnik Ivan Goran Kovačić. Tu je započeo pisati i svoju poemu »Jama«. Otuda je koncem 1942. god. otišao u NOB. Zagreb 27. VII. 1951. Savez boraca I rajona.«

1952.

27. srpnja, u Lukovdolu, otkrivena je na Goranovoj rodnoj kući spomen-ploča s reljefom Goranove glave od Vojina Bakića: »U ovoj se kući rodio 21. ožujka 1913. hrvatski književnik Ivan Goran Kovačić koji je za slobodu naroda poginuo junačkom smrću kod Foče u Bosni srpnja 1943. Savez boraca Lukovdol 27. VII. 1952. Društvo književnika Hrvatske.«

1953.

18. ožujka, umrla je u Zagrebu Goranova mati Ruža Kovačić, od srčane kapi, na liječničkom pregledu (Gundulićeva ulica 7); pokopana je na Mirogoju, na 40. Goranov rođendan.

1955.

Mjeseca srpnja podignut je u Foči spomenik palim borcima. Uz lik borca, rad kipara Antuna Kostovića, postavljena su poprsja Ivana Gorana Kovačića i Veselina Masleše koja je izradio kipar Marijan Kocković. (*Vjesnik*, 14. 7. 1955.)

1957.

29. prosinca, u Zagrebu, u povodu 15-godišnjice odlaska Nazora i Gorana u partizane, otvorene su u Institutu za književnost (Opatička ulica 18/I) muzejske sobe Matoša, Nazora i Gorana.

1958.

28. svibnja, Goranovu književnu ostavštinu otkupio je Institut za književnost (Opatička 18) od njegova mlađeg brata Zvonka (Pulska ulica 26).

5. lipnja, umro Goranov brat Zvonko; pokopan na Mirogoju.

1962.

3. studenoga, izdao je Konzervatorski zavod NR Hrvatske u Zagrebu rješenje kojim se utvrđuje da rodna kuća Ivana Gorana Kovačića u Lukovdolu »ima svojstvo spomenika kulture te se određuje upis toga spomenika u registar nepokretnih spomenika kulture kotara Karlovac«.

1963.

23. ožujka, u Lukovdolu, u Domu kulture, u povodu 50-godišnjice Goranova rođenja, održala je grupa hrvatskih književnika književno veče posvećeno Goranu.

1964.

21. ožujka, u Zagrebu, Studentsko kulturno-umjetničko društvo »Ivan Goran Kovačić« iz Zagreba, u dogovoru sa Društvom književnika Hrvatske, osnovalo je manifestaciju »Goranovo proljeće« koja će se svake godine održavati na Goranov rođendan, s nastupima suvremenih pjesnika, natjecanjem recitatora amatera itd.

3. srpnja, u Zagrebu, u parku Ribnjak, otkriven je »spomenik velikom pjesniku revolucije Ivanu Goranu Kovačiću. Djelo je izradio akademski kipar Vojin Bakić, a isklesano je u gromadi kamena... spomenik je otkrio predsjednik Prosvjetno-kulturnog vijeća grada Zagreba dr Ivo Frangeš.« (*Večernji list*, 4. 7. 1964.)

4. srpnja, u Lukovdolu, otkriven je »Spomenik Ivanu Goranu Kovačiću, pjesniku i borcu. Čelična skulptura kipara Vojina Bakića uzdiže se na stijeni nasuprot Goranovoj rodnoj kući. U Lukovdolu okupilo se na svečanosti i pedesetak književnika... Spomenik je otkrio drug Nikola Rački, poslanik kraja u kojem je Goran rođen.« (*Večernji list*, 6. 7. 1964.) — »U povodu otkrića spomenika u Lukovdolu« izdao je Filatelistički savez Hrvatske prigodni žig (»Ivan Goran Kovačić 1913—1943, Otkriće spomenika pjesniku i revolucionaru, Lukovdol 4. 7. 1964.«) i spomen-omotnicu za koju je crtež izradio dr Pavao Gavranić, akademski slikar iz Zagreba.

Listopad: u Livnu, na izvoru rijeke Duman, ispod brda Bašajkovac, podigli su Livnjaci spomen-ploču na kojoj se, ispod posljednja tri stiha *Jame*, navodi: »Na ovom mjestu je Ivan Goran Kovačić pisao »Jamu«, najsnažnije književno svjedočanstvo o patnjama i stradanjima, naporima i pobjedama naših naroda...«

1965.

4. lipnja, u Zagrebu, Redakcija lista *Vjesnik* Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske donijela je Odluku o ustanovljenju »stalne godišnje nagrade Ivan Goran Kovačić (Goranova nagrada) za najbolju knjigu godine«. Nagrada se dodjeljuje na dan Goranove smrti. Prvih godina dodjeljivana je u Zagrebu pa zatim u Lukovdolu.

1967.

25. veljače, u Rijeci, porinut je u more motorni brod »Goran Kovačić« Jugolinije Rijeka. (Kum broda: književnik Viktor Jurković.)

1969.

19. listopada, u Beogradu, na Kalemegdanu, otkriveno je Goranovo poprsje, djelo, kipara Vojina Bakića (1946).

1973.

21. ožujka, 60. obljetnica Goranova rođenja; deseto »Goranovo proljeće« održano je u Zagrebu i u Lukovdolu.

1974.

21. ožujka, u Rijeci, u Studentskom naselju »Ivan Goran Kovačić«, otkriveno je Goranovo poprsje, rad akademskog kipara Zvonimira Kamenara.

Lipanj: u Zagrebu, u nakladi *Libera* i *Vjesnika*, objavljeno je jubilarno izdanje Goranove *Jame*: reprint 4. izdanja *Jame* iz 1944. s litografijama Zlatka Price i Ede Murtića, te kritičko izdanje *Jame* u redakciji Dragutina Tadijanovića; ovo jubilarno izdanje izišlo je u spomen 30. obljetnice Kongresa kulturnih radnika Hrvatske u Topuskom (25. i 26. lipnja 1944) i u spomen prvog izdanja *Jame* (1944).

DRAGUTIN TADIJANOVIĆ

KATALOG IZLOŽBE

KATALOG IZLOŽBE

1. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)
2. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)
3. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)
4. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)
5. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)
6. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)
7. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)
8. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)
9. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)
10. IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948) - IZLOŽBA U ZAGREBU (1947-1948)

KATALOG IZLOŽBE

I. SOBA

1. RODITELJI IVANA KOVAČIĆA: otac Ivan (1883—1923) i majka Ruža rođ. Klein (1882—1953), iz Cluja.
2. KRSNI LIST IVANA KOVAČIĆA, izdan. 28. XI. 1933.
3. DOMOVNICA IVANA KOVAČIĆA (Severin na Kupi, 24. VIII. 1923).
4. IVAN KOVAČIĆ KAO 14-GODIŠNJI DJEČAK (1927); detalj s grupne fotografije.
5. »OMLADINA«, br. 3, Zagreb, 1929 — Prvi svoj sastavak, crticu *Ševina tužaljka* objavio je Kovačić u listu »Omladina«.
6. IVAN KOVAČIĆ: KRIŽALJKA »PUTNIK«. — Kao učenik nižih razreda gimnazije Kovačić je u đačkim listovima objavljivao križaljke i zagonetke koje je sam sastavljao i ispunjao.
7. IVAN GORAN KOVAČIĆ, KAO GIMNAZIJALAC, s grupom školskih drugova, u Zagrebu (1931).
8. IVAN GORAN KOVAČIĆ sa školskim drugovima na posljednji dan škole, u Zagrebu 1932.
9. ĐAČKA KNJIŽICA o uspjehu i vladanju Ivana Gorana Kovačića, učenika VIII. razreda Državne muške realne gimnazije u Zagrebu, za školsku godinu 1931/1932.
10. IVAN GORAN KOVAČIĆ (1930). — Fotografija.

11. UGOVOR O TISKANJU ZAJEDNIČKE ZBIRKE PJESAMA *LIRIKA* (1932) S TISKAROM »GAJ«, 18. XII. 1931. — Garancija roditelja: Ruže Kovačić, Tomislava Hitreca i prof. Nikole Jurčića.
12. KOLEKTIVNA ZBIRKA PJESAMA *LIRIKA*, Zagreb, 1932. — Pjesme Ivana Gorana Kovačića, Josipa Hitreca i Vladimira Jurčića, s predgovorom Mate Hanžekovića.
13. MATURALNA SVJEDODŽBA Državne II. muške realne gimnazije, podijeljena Ivanu Kovačiću u Zagrebu, 28. VI. 1932.
14. INDEKS SVEUČILIŠTA U ZAGREBU, od 5. X. 1932. — Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu Goran je upisao slavistiku, narodnu povijest, ruski i francuski, a kasnije i engleski jezik.
15. IVAN GORAN KOVAČIĆ: *SEDAM ZVONARA MAJKE MARIJE*, 1935. — Naslovna strana koju je sam izradio za svoju novelu.
16. ULOMAK RUKOPISA NOVELE *SEDAM ZVONARA MAJKE MARIJE* (1935).
17. IVAN GORAN KOVAČIĆ: *SEDAM ZVONARA MAJKE MARIJE*, Zagreb, 1947.
18. IVAN GORAN KOVAČIĆ, nedaleko rodnog sela Lukovdola (1935).
19. IVAN GORAN KOVAČIĆ: *DANI GNJEVA*. Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1936. — Jedina Goranova samostalna knjiga koja mu je izašla za života.
20. LUKOVDOL, LISTOPADA 1936. S lijeva na desno (stoje): Oton Kovačić (stariji Goranov brat), Antonija Palijan, Mira Palijan, Jela Ljevaković (kasnije Tadijanović), Dragutin Tadijanović; (sjede): Danica Kovačić (supruga Otonova) i Goran (s malom Brankom Palijan).
21. POZIVNICA ZA PRESLUŠAVANJE IVANA GORANA KOVAČIĆA zbog političkog govora koji je, u povodu 8. godišnjice smrti Stjepana Radića, bez dozvole vlasti održao u Lukovdolu 1935.
22. GORAN S NARODOM LUKOVDOLA (1935).
23. GORAN S MJEŠTANIMA I PRIJATELJIMA u Lukovdolu (1936).
24. GORAN U LUKOVDOLU (1936) s Josipom Deanom i bratom Zvonkom (1916—1958).
25. GORAN KAO UREDNIK KULTURNE RUBRIKE U REDAKCIJI »HRVATSKOG DNEVNIKA« (Zagreb, 1937).
26. GORAN KAO DOPISNIK »NOVOSTI« na putu za Dubrovnik, u društvu s drom Brankom Kojićem (veljača 1941).
27. IVAN GORAN KOVAČIĆ, DRAGUTIN TADIJANOVIĆ i IVO KOZARČANIN u Zaprešiću (1938).
28. GORAN s mlađim bratom Zvonkom i s mještanima Lukovdola (1938).
29. ZVONKO KOVAČIĆ (mlađi Goranov brat), JOSIP DEAN, DOBRIŠA CESARIĆ i GORAN (Zagreb, 1939).
30. GORAN na berbi grožđa u Lukovdolu (1939).
31. FAKSIMIL RUKOPISA GORANOVE PJESME *MRAČNO DOBA*.
32. FAKSIMIL GORANOVA RUKOPISA ZAVRŠETKA NOVELE *MRAK NA SVIJETLIM STAZAMA*.
33. FAKSIMIL AUTOGRAFA GORANOVE PJESME *MOJ GROB* (1937).
34. FAKSIMIL GORANOVA RUKOPISA PJESME *MRTVAČKO PROLJEĆE*.
35. UGOVOR IVANA GORANA KOVAČIĆA i ANTE VELZEKA (Binoza) o pisanju hrvatske povijesti, Zagreb, 18. I. 1940.
36. UGOVOR IVANA GORANA KOVAČIĆA S UREDNIŠTVOM LISTA »NOVOSTI« o uređivanju kulturne rubrike (Zagreb, 27. VII. 1940).
37. FOTOPORTRET GORANA (1940).
38. FAKSIMIL AUTOGRAFA GORANOVE NOVELE *KUĆA LASTAVICA*.
39. CRTEŽ KOJI JE IZRADIO GORAN (1940).
40. RIJEKA KUPA, nedaleko od Goranova rodnog sela Lukovdola.
41. FAKSIMIL GORANOVA RUKOPISA PJESME *NOC*.
42. GORAN U SVOJOJ RADNOJ SOBI. — Iznad stola, na ploči, stoje pričvršćeni listići s ispisanim riječima koje je upotrebljavao pri pisanju.
43. GORAN NA BALKONU LJEČILIŠTA BRESTOVAC, na Sljemenu, kraj Zagreba (1939), gdje se liječio od tuberkuloze u dva navrata.

44. POTVRDA LIJEČNIKA dra Pere Samardžije o Goranovoj bolesti (7. II. 1939).
45. GORAN KOVAČIĆ U ŠETNJI ZRINJEVCEM (Zagreb, 28. II. 1942).
46. NASLOVNA STRANA RUKOPISA ZBIRKE PJESAMA *OGNJI I ROŽE*. — Rukopis ove zbirke, prepisan pisaćim strojem, uvezao je Goran u crvenu kožu sa zlatotiskom. Vinjetu na naslovnoj strani izradio je 1941. akademski slikar Bruno Bulić.
47. PJESMA *BELI MOST*, iz rukopisne zbirke *Ognji i rože*.
48. *OČINA KOLAJNA*. Iz rukopisne zbirke *Ognji i rože*.
49. FAKSIMIL RUKOPISA PJESME *PRIJATELJ SMRTI*, posvećene pjesniku Frani Galoviću, iz rukopisne zbirke *Ognji i rože*.
50. PJESMA *DAR DIVANA*, iz rukopisne zbirke *Ognji i rože*.
51. NASLOVNA STRANA RUKOPISA ROMANA IVANA GORANA KOVAČIĆA *BOŽJI BUBANJ*.
52. POČETAK ROMANA *BOŽJI BUBANJ*. (Strojopisni koncept s autorovim ispravicima.)
- 53—54. GORANOVI CRTEŽI I KONCEPTI NEDOVRSENIH RADOVA iz njegove književne ostavštine koja se čuva u Zavodu za književnost i teatrologiju JAZU.
55. AUTOGRAF ZAVRŠETKA GORANOVA ČLANKA *DON QUIJOTE HRVATSKE KNJIGE*.
56. FAKSIMIL RUKOPISA GORANOVE PJESME *TRI BISERA* (2. V. 1941).
57. PORTRET IVANA GORANA KOVAČIĆA. (Crtež Vilka Šeferova, 1941.)
58. IVAN GORAN KOVAČIĆ i slikar VILKO ŠEFEROV (1895—1974), Zagreb 1942.
59. GORAN U DRUŠTVU HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA prigodom odlaska na održavanje književne večeri u Ljubljani (8. ožujka 1940) (s lijeva): Ivo Kozarčanin, Vladislav Kušan, Dobriša Cesarić, Ilija Jakovljević, Dragutin Tadijanović, Novak Simić i Ivan Goran Kovačić.
60. IVAN GORAN KOVAČIĆ. (Crtež književnika Vjekoslava Kaleba, 1940.)

61. IZ GORANOVIH RUKOPISA: Autograf prepjeva pjesme *Oda grčkoj urni* od Johna Keatsa.
62. GORANOVI ISPISI IZ ENGLJSKE LITERATURE: Edgar Allan Poe: *Filozofija kompozicije* i *Annabel Lee*.
63. IVAN GORAN KOVAČIĆ i VLADIMIR NAZOR u Nazorovu stanu u Zagrebu 1941, Gregorijančeva ulica 36 (danas Grškovićeve 36).
64. AUTOGRAF GORANOVE PJESME *JUTRA* s Nazorovim vlastoručnim prepjevom te pjesme na talijanski jezik (Zagreb, 30. III. 1942).
65. IVAN GORAN KOVAČIĆ: *MOJ GROB* (La mia tomba). — Autograf Nazorova prepjeva te pjesme na talijanski jezik (Zagreb, 29. III. 1942).
66. GORAN KOVAČIĆ U PETROVCU, kraj Podravske Slatine (rujan, 1942).
67. GORAN KOVAČIĆ U PETROVCU kraj Podravske Slatine (rujan, 1942).
68. ZGRADA U MLINARSKOJ ULICI 16, posljednji Goranov stan u Zagrebu, odakle je 29. XII. 1942. otišao u partizane.
69. GORAN SA SVOJOM MAJKOM RUŽOM, na balkonu njihova stana u Zagrebu, Mlinarska ulica 16.
70. LUKOVDOL, rodno selo Ivana Gorana Kovačića (oko 1931).

II. SOBA

71. IVAN GORAN KOVAČIĆ i VLADIMIR NAZOR (Zagreb, 1941).
72. GORAN i NAZOR U KOLIMA NA PUTU U PARTIZANE (29. XII. 1942).
73. RIJEKA KUPA, NEDALEKO SELA DESNI ŠTEFANKI, na mjestu gdje su u čamcu prešli Goran i Nazor na putu u partizane (30. XII. 1942).
74. KUĆA U SELU DESNI ŠTEFANKI, u kojoj su Goran i Nazor proveli prvu noć nakon dolaska na oslobođeno područje (31. XII. 1942).
75. NA POKRAJINSKOJ KONFERENCIJI SKOJ-a ZA HRVATSKU, U SLUNJU (2. I. 1943). — Govori Vladimir Nazor; među slušaocima sjedi Goran u prvom redu, drugi s desna.

76. IVAN GORAN KOVAČIĆ ZA VRIJEME ODMORA U ŠUMI (1943).
77. GORAN U GRUPI PARTIZANA U HERCEGOVINI (drugi s lijeva), prije odlaska u Crnu Goru, uoči V. neprijateljske ofenzive (1943).
78. GORAN i slikar ĐURO TILJAK (Livno, 1. II. 1943).
79. GORAN i GLIGO MANDIĆ (1943).
80. PEĆINA NEDALEKO LIVNA U KOJOJ JE GORAN PISAO JAMU (veljača, 1943).
81. GORAN U ŠUMI, čita (1943).
82. GORAN i TILJAK s partizanskim drugovima u Bihaću, 1943.
83. GORAN (drugi s desna) S GRUPOM GLUMACA »KAZALISTA NARODNOG OSLOBOĐENJA« (Gacko, travanj 1943).
84. GORAN, PAVLE SAVIĆ i DR SIMA MILOŠEVIĆ (Glamoč, 1943).
85. GORAN i NAZOR: HRVATSKE PJESME PARTIZANKE. Izdanje ZAVNOH-a, 1943. — Naslovna strana nedovršena izdanja Goranove i Nazorove zajedničke zbirke, koja je izašla kao torzo u jesen 1943.
86. FAKSIMIL GORANOVE PJESME PROLJEĆE iz zbirke HRVATSKE PJESME PARTIZANKE (1943).
87. IVAN GORAN KOVAČIĆ: JAMA. Litografija Edo Murtić i Zlatko Prica. Izdanje Kluba kulturnih radnika Hrvatske, 1944.
88. IVAN GORAN KOVAČIĆ U HERCEGOVAČKIM PLANINAMA ČITA BORČIMA SVOJE PJESME (travanj, 1943).
89. SELO VRBNICA KRAJ FOĆE, gdje su Goran i dr Sima Milošević došli između 20. i 25. lipnja 1943. s manjom grupom partizana.
90. ŠTALA U VRBNICI U KOJOJ JE GORAN (s drom Miloševićem) PROVEO POSLJEDNJE DANE SVOGA ŽIVOTA potkraj lipnja i početkom srpnja 1943.
91. POSLJEDNJA GORANOVA FOTOGRAFIJA (prvi s desna, 1943).
92. KOLIBA U ŠUMI NEDALEKO FOĆE, iz koje su četnici sredinom srpnja odveli sa sobom Gorana i u području Prijeđela ga ubili.
93. PISMO VLADIMIRA NAZORA GORANOVOJ MAJCI, u kome joj javlja neke pojedinosti o Goranovoj smrti. Pismo datirano: 30. X. 1943.

III. SOBA

94. REKONSTRUKCIJA AMBIJENTA GORANOVE SOBE.

IV. SOBA

95. IVAN GORAN KOVAČIĆ: JAMA. Litografija Edo Murtić i Zlatko Prica. Izdanje Kluba kulturnih radnika Hrvatske. [Topusko] 1944.
96. IVAN GORAN KOVATCHITCH: LA FOSSE COMMUNE. La Bibliothèque Française, Paris, 1948. — Francuski prijevod Jame s predgovorom Marka Ristića, s posvetnom pjesmom Paula Éluarda i s bakrorezom Pabla Picassa.
97. IVAN GORAN KOVAČIĆ: THE PIT. Matica hrvatska, Zagreb, 1961. — Izdanje Jame na engleskom jeziku u prijevodu Aleca Browna.
98. IVAN GORAN KOVAČIĆ: JAMA. S predgovorima Vladimira Nazora i Ive Frola. Izdanje Kluba kulturnih radnika Hrvatske. [Crna Lokva] 1944.
99. IVAN GORAN KOVAČIĆ: JAMA. Poema. Priredio i predgovor napisao Ivo Frol. Kultura, Beograd, 1944.
100. IVAN GORAN KOVAČIĆ: JAMA. Ilustrirao Frano Baće. Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.
101. IZDANJA GORANOVE JAME NA DRUGIM JEZICIMA: na slovenskom, makedonskom, albanskom, bugarskom, češkom, mađarskom, francuskom, engleskom i njemačkom jeziku.
102. IZDANJA GORANOVIH DJELA NA HRVATSKOM I NA DRUGIM STRANIM JEZICIMA.

Goran u radnoj sobi

Moj grob

U planini mokoj, nek mi bude lum
nad njim polje vruca, crnih grana sum.
U to vjekan vjeh, zimi visok svijet,
kuku moje sale nedostupan bijet.
Nek stoji visoko, ko oblak s tron
da ne dođe do njeg misle i torija z
da ne dođe do njeg pokajnicki glas,
strah obracuilika, molitve za spas
Kada sične travom, ut travom gsm,
Kupat da je do njeg, neprobojan, stin
Kako da ne dođe, do prijatelji drag,
Kada se vrati, nek poravna trag.

Faksimil Goranova rukopisa pjesme »Moj grob« (1937)

LA MIA TOMBA

Voglio la mia tomba
 La tomba mi sia sul monte, fra macchie,
 Dov' urlano lupi e stridono cornacchie.

Di, mesi) ~
 Ma (e bufere, in ogni mese ed anno,
 'l silenzio suo custodir sapranno.

Ed alta la voglia come nube e
~~alta sia come la nube ed il suono:~~
 Da simili torri non le giunga il suono;

~
 Non giungan paure e preghi di pentiti,
 E di davaduti, e di convertiti.

~
 Le crescano intorno spini, come un muro,
 E il sentiero sia esto ed aspro e duro!

~
 L' amico sol venga e li vades si faccia;
 Ma - nel suo ritorno - cancelli ogni traccia.

= = =

V. N.

Z., 29. III. 72

Goran u grupi partizana u Hercegovini, 1943. (drugi s lijeva)

*Ivan Goran Kovačić u hercegovačkim planinama čita borcima svoje pjesme
(1943)*

Posljednja Goranova fotografija (prvi s desna, 1943)